

YAQUB VƏLİYEV

*Bakı Dövlət Universiteti Beynəlxalq münasibətlər kafedrasının dosenti***MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCAN – İRAN MÜNASİBƏTLƏRİ**

*«Dövlətimizin siyasəti odur ki, İran İslam Cümhuriyyəti Azərbaycanın dostu, qardaşıdır. Bu ölkə ilə bizim dostluğumuz, qardaşlığımız daimidir və bunu inkişaf etdirəcəyik».*

**HEYDƏR ƏLİYEV****Azərbaycan Respublikasının Prezidenti**

İran İslam Respublikası (1979-cu ildən belə adlanır). Orta Şərqdə, Asiya qitəsinin cənub-qərbində yerləşir. Şimalda Azərbaycan, Türkmənistan həmçinin Ermənistanla həmsərhəddir. Həmin ölkələrlə quru sərhədlərinin ümumi uzunluğu 1963,5 km-dir. Xəzər dənizinin İran üzrə sahil xəttinin uzunluğu 973 km-dir. İran həmçinin Türkiyə (470 km), İraq (1280 km), Pakistan (830 km) və Əfqanıstanla (850 km) həmsərhəddir. İranın cənubunda (Fars və Oman körfəzləri) sahil xətti 1880 km-dir. Ərazisi 1648 min km-dir. Əhalisi 70 ml.-dən çoxdur. Farslarla yanaşı ölkənin iki böyük etnik vahidlərindən birini azərbaycanlılar təşkil edir.

Azərbaycanın isə ən uzun sərhədi İranladır. Etnik, dini və mədəni baxımdan da İran bizə ən yaxın ölkə hesab edilir. Statistik məlumatlara görə belə İran əhalisinin demək olar ki, az qala yarısını etnik azərbaycanlılar təşkil edir.

1979-cu il inqilabi nəticəsində fevralın 11-də İranda monarxiya ləğv olunmuş, 1 aprel 1979-cu ildə İran İslam Respublikası elan olunmuşdur. 1979-cu ilin dekabrın 3-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə təsdiq olunmuş Konstitusiyaya qüvvədədir.

Azərbaycan öz siyasi-coğrafi mövqeyinə görə Avropa və Asiyanın qovşağında olması ilə əlaqədar həm Şərq, həm də Qərb yarımkürəsinin ölkələri ilə yaxın münasibətlər yaratmağa çalışır.

İran İslam Respublikası ilə münasibətlər Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətində prioritet sahələrindən biridir. Azərbaycan da İran üçün analoji məzmunla malikdir. Lakin müstəqillik qazandığımız ilk dövrdə Azərbaycan-İran, həm də İran-Azərbaycan münasibətlərinə fərqli yanaşmalar da olmuşdur.

Belə ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə təhlükə kimi baxan bəzi dairələr onu tanımaqda tərəddüd edirdilər. İranın o dövrdəki xarici işlər naziri Ə.Ə. Vilayəti 1991-ci ilin noyabrında Moskvaya səfəri zamanı «Moskvanın səsi» radio stansiyasına verdiyi müsahibəsində birmənalı şəkildə bildirmişdi: «Biz Azərbaycanın müstəqilliyini tanımaq niyyətində deyilik. Bu respublika ilə münasibətlərimiz Sovet İttifaqı çərçivəsində inkişaf etdiriləcəkdir». Təbii ki, Sovetlər İttifaqının mövcudluğu dövründə belə fikirlər söyləmək başa düşüləndir.

Sovet İttifaqının dağılmasından sonra yaranan vəziyyət İranı özünün regiondakı mövqeyinə yenidən baxmağa məcbur etdi. Belə ki, İran onun üçün yaranan əlverişli vəziyyətdən istifadə edərək buradakı nüfuzunun yüksəldilməsinə çalışır. İran regionun mərkəzində yerləşir. Açıq dənizə çıxışı olmayan bir sıra dövlətlər, o cümlədən Azərbaycan İranla diplomatik əlaqələrin genişləndirilməsində maraqlıdır. Ümummilli lider H.Əliyevin dedi ki, «Xarici siyasət fəaliyyətinin cənub istiqaməti» həm də Azərbaycanın islam dünyasına, çoxmillətli və çoxirqlili müsləman birliyinə qayıdışın başlanğıcı, mənəvi ideya və mədəni dəyərlərin intibahı deməkdir... Müsləman mədəniyyətinə misil-

Tarix və onun problemləri, №4 2009

siz tarixi xidmətləri olan Azərbaycanın yenidən bu mədəniyyətə qayıdışı demək idi» (1, 139).

İran 1991-ci il dekabrın 25-də ABŞ-la eyni gündə Azərbaycanın müstəqilliyini tanıdı və 1992-ci il martın 12-də respublikamız ilə diplomatik əlaqələr quruldu (2, 73). Bu zaman İran on birinci dünya dövləti idi ki, Azərbaycanın müstəqilliyi tanıyırdı.

Hələ 1991-ci ilin martında İranın siyasi və işgüzar dairələrinin, Televiziya və Radio Verilişləri Şirkətinin nümayəndələri, alimləri və din xadimləri Bakıda olmuş, Novruz bayramı şənliklərində iştirak etmişdilər. Noyabrın 25-dən dekabrın 4-nə qədər Bakıda İranın sənaye malları sərgisi keçirilmiş, sərgidə Şərqi və Qərbi Azərbaycan ostanlarının, Zəncan və Gilanın 303 firması iştirak etmişdi (3, 139).

Tədricən qarşılıqlı əməkdaşlıq sosial-iqtisadi və siyasi həyatın müxtəlif sahələrini əhatə etməyə başlamışdı. Fevralın 4-də (1992) Bakı-Tehran-Bakı hava xətti açıldı. Artıq martın 17-dən bu reyslər ikitərəfli xarakter aldı. Avqust ayında Təbrizdə Azərbaycan Respublikasının «Azərbaycanın ixracat məhsulları» başlığı altında sərgisi keçirildi. Sərgidə 50-yə qədər sənaye müəssisələrinin məhsulları nümayiş etdirildi. Bu, müstəqil Azərbaycanın respublika sərhədləri xaricindəki ilk sərgisi idi.

İkitərəfli əlaqələrin inkişafında elm və mədəniyyət xadimlərinin qarşılıqlı səfərləri, mədəniyyət günləri, kitab sərgiləri, yubileylər mühüm rol oynayırdı. 1993-cü ilin aprelinde Azərbaycan Respublikasında görkəmli Azərbaycan şairi Məhəmməd Hüseyin Şəhriyarın yubiley tədbirləri çərçivəsində beynəlxalq elmi simpozium keçirildi. Bu, İranda Şəhriyar yubileyinə həsr olunmuş tədbirlərin davamı idi.

İran-Azərbaycan əlaqələrinin inkişafı diplomatik münasibətlərin daha intensiv xarakter almasını tələb edirdi. Təsədüfi deyildi ki, 1992-ci ilin dekabrında İranda Azərbaycan Respublikasının səfirliyi fəaliyyətə başladı. Səfirliyin yaradılması ilə eyni vaxtda İranın Bakıda Mədəniyyət Mərkəzi və Naxçıvanda Baş Konsulluğu yaradıldı (4, 67).

H.Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ilə Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətində bir sıra dəyişikliklər, irəliləyişlər edilmişdi. Respublikamızın ətrafındakı informasiya blokadası qırılmağa, xarici ölkələrlə münasibətlər genişlənməyə, Azərbaycan dünya birliyinin sıralarına qoşulmağa, 90-cı illərin əvvəllərində yaranmış sosial-siyasi böhrandan çıxmağa, qonşu dövlətlərlə münasibətləri nizama salmağa başlamışdı ki, bu özünü İran İslam Respublikası ilə əlaqələrdə də göstərilməmişdi.

Azərbaycan-İran əlaqələrinin genişlənməsində mühüm addımlardan biri İran Prezidenti Həşimi Rəfsancaninin Bakıya səfəri oldu. İran Prezidenti 1993-cü il oktyabrın 26-28-də Azərbaycanda olarkən respublika ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşlər keçirmiş, qaçqın düşərgələrində olmuş, Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycanda yaranmış vəziyyətlə yaxından tanış olmuşdu. Səfər zamanı iki ölkənin prezidentləri arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin prinsipləri haqqında memorandum, iki ölkənin xarici işlər nazirləri arasında Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında adi xarici pasportlarla gediş-gəlişin asanlaşdırılmasına dair memorandum və Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında siyasi məsləhətləşmələr haqqında protokol imzalanmışdır.

Ümumiyyətlə, səfər zamanı siyasi, ticarət, iqtisadi, elmi-texniki, mədəni və humanitar əlaqələrə dair 14 sənədin imzalanması iki ölkə arasındakı münasibətlərdə əvvəlki illərdə yol verilmiş soyuqluğun aradan qaldırılmasında, münasibətlərin normal inkişaf etdirilməsi üçün zəmin yaradılmasında əsaslı rol oynamışdı.

Azərbaycan-İran münasibətlərinin inkişafında Azərbaycan Prezidenti H.Əliyevin 1994-cü il iyulun 2-nə kimi İrana olan rəsmi səfəri mühüm rol oynamışdı. Səfərin ilk günü prezident H.Rəfsəncaninin iqamətgahında iki ölkənin dövlət başçılarından danışq-ları olmuş, ikitərəfli münasibətlərlə bağlı məsələlər müzakirə edilmiş, regional layihələrə

Tarix və onun problemləri, №4 2009

münasibət bildirilmiş, beynəlxalq həyatla bağlı müzakirələrdə hər iki dövlətin mövqeyinin əsasən eyniyyət təşkil etdiyi məlum olmuşdu (5, 189).

Növbəti görüş müasir İranın görkəmli ictimai-siyasi və dövlət xadimlərindən biri, İran parlamentinin-İslam Məclisinin sədri N.Nuri ilə aparılmışdı. Azərbaycan Prezidentinin N.Nuri ilə şəxsi dostluq əlaqələri, hələ H.Əliyevin Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Sovetinin sədri olduğu vaxtlardan başlamışdı. Görüşdə siyasi, iqtisadi, mədəni sahələrdə Azərbaycan-İran əməkdaşlığının genişləndirilməsi və iki ölkənin parlamentləri arasında əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsi məsələləri müzakirə olunmuşdu.

Səfər zamanı Azərbaycan və İran arasında müxtəlif sənədlər, o cümlədən Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası arasında dostluq münasibətlərinin inkişafı haqqında 13 maddədən ibarət Bəyanat imzalanmışdır. Ümumiyyətlə, iki ölkə arasında siyasi, iqtisadi, elmi və mədəni sahədə dövlətlərarası yeddi sənəd imzalanmışdır. Prezident H.Əliyevin Tehrana ilk rəsmi səfərinin başlıca nəticəsi qarşılıqlı münasibətlərin inkişafı üçün hüquqi zəmin yaradan sənədlərin hazırlanması və imzalanması, hər iki tərəfin rəsmi dairələri arasında şəxsi əlaqələrin yaranması və İranla rəsmi tanışlıqdan ibarət idi.

Azərbaycan Respublikası Milli məclisinin dekabrın 9-da keçirilən təntənəli iclası N.Nurinin başçılıq etdiyi İran parlamenti nümayəndə heyətinin Bakıya rəsmi səfərinə həsr olunmuşdu. Milli Məclisdə Azərbaycanla İran arasında bir sıra sənədlər imzalanmışdı ki, bunlara Azərbaycan-İran parlamentlərarası sazişi, birgə rəsi məlumat, iqtisadiyyat, ticarət və mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq haqqında müqavilələri göstərmək olar.

90-cı illərin sonlarından etibarən Azərbaycanla İran arasında əməkdaşlığın intensiv xarakter alması özünü bariz şəkildə göstərməyə başlayır. Bunu qarşılıqlı səfərlərin səviyyəsi və imzalanmış sənədlərin məzmunu, ticarət və iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlığın dərinləşməsi, Azərbaycanın siyasi baxımdan daha ciddi şəkildə dəstəklənməsi sübut edirdi.

Diplomatik danışıqların gedişində «Xoy-Culfa» qaz xəttinin çəkilməsi barədə razılıq əldə edilmişdir. Görüşdə Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsinə toxunulmuş, Azərbaycanın tarixi torpağı Dağlıq Qarabağda ermənilərin qondarma «prezident seçkiləri» keçirməsi pislənilmiş, hər iki ölkənin parlamentləri arasında əlaqələrin daha da sıxlaşdırılması ilə əlaqədar görülməsi vacib olan bir sıra məsələlərdən də ətraflı söhbət aparılmışdı.

Əldə olunmuş uğurlara baxmayaraq Azərbaycan-İran münasibətlərinin yüksələn xətlə inkişafı ilə növbədə İranın Ermənistanla dövlət xətti ilə əməkdaşlığı ucbatından daimi hesab edilə bilməz. Bunu hadisələrin sonrakı inkişafı da göstərdi.

İranın Azərbaycan ilə münasibətlərinin soyuması fonunda İranın Ermənistanla sıx əməkdaşlığı aydın şəkildə müşhidə olunurdu. İran bir tərəfdən Azərbaycanı ABŞ və İsrail ilə yaxşı münasibətlər qurmaqda və güya islam dininə xəyanət etməkdə təqsirləndirildiyi halda özü Azərbaycan ərazilərinin 20 faizindən çoxunu işğal edən, bir milyon iki yüz min nəfərdən çox müsəlman azərbaycanlıyı qaçqına çevirən, islam dininin müqəddəs yerlərini dağıdıb təhqir edərək silah anbarlarına çevirən Ermənistanla hərtərəfli siyasi, iqtisadi, texniki, maliyyə və s. sahələrdə əməkdaşlıq edirdi. Lakin İranın Bakıdakı Fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Əlirza Biğdeli «Panarama» qəzetinə verdiyi müsahibəsində İranın Ermənistan ilə müəyyən çərçivədə əməkdaşlığının regionda sülhün qorunması və əmin-amanlığın bərqərar olmasına xidmət edəcəyini bildirmişdi.

Səfirin bu münasibətlərin məhdud çərçivədə olduğunu qeyd etməsinin əksinə olaraq, Ermənistan prezidenti L.Ter-Petrosyanın fikrincə, İranla sərhəddin bağlanacağı halda, Ermənistan iqtisadiyyatının dağılması fikri real vəziyyəti əks etdirirdi.

İranın öz qonşularının bir çoxu ilə münasibətləri də qaydasında deyil. Belə ki, Şərqdə İran regionda liderliyə iddia edən başqa dövlətlə-Pakistanla heç cür ümumi dil tapa bilmir. Bu məsələdə Pakistanın ABŞ ilə sıx tərəfdaşlığı da az əhəmiyyət kəsb etmir. Əfqanıstanda da buna bənzər vəziyyətdir. İran körfəzi ərəb dövlətlərilə-Səudiyyə Ərəbistanı, Küveyt, Bəhreyyə, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Qətər və Oman ilə İranın ziddiyyətləri qurtarmır.

Üstəlik bu altı ərəb ölkələrinin bəzilərinə ABŞ qoşunları yerləşdirilmişdi. İranın qərbdə də vəziyyəti yaxşı deyildir. İranın İraq ilə münasibətləri «dondurulmuşdur». Türkiyədə də hətta islamçıların hökumətdə olması belə İran-Türkiyə münasibətlərinin yaxınlaşmasına kömək edə bilməmişdir. İranın yalnız Rusiya, Ermənistan və Türkmənistan ilə əlaqələri nisbətən sabitdir.

İran Xəzərin statusu və Azərbaycanın karohidrogen ehtiyatlarının istehsalı və ixracı məsələlərindən narazı olduğunu həmişə nümayiş etdirmişdir. «Əsrin müqaviləsi» çərçivəsində ilkin neftin çıxarılması təntənə ilə qeyd edilən ərəfədə İran bu tədbirə mənfəəti münasibət bəslədiyini gizlətmədi. Bi-Bi-Sİ radiosunun məlumatına görə, İranın BMT yanında daimi nümayəndəliyi BMT-nin Baş katibinə müraciət edərək «Azərbaycanın Xəzər neftinin birtərəfli qaydada çıxarmasını qeyri-qanuni» adlandırmışdı.

İranın Qərb şirkətlərinin Xəzərə cəlb edilməsinə görə, Bakını günahlandırmasına baxmayaraq hələ 1997-ci ildə Fransa şirkəti ilə Xəzərin cənubunda qaz ehtiyatlarının istismarı barədə İran hökuməti ilə razılıq əldə etmişdi. Məlum olduğu kimi, vaxtilə İran «Əsrin müqaviləsi»nə qoşulmaq istəyirdi və Azərbaycanın layihədəki payının bir hissəsinin qonşu ölkəyə verilməsi barədə ikitərəfli sazişi də imzalanmışdı. Lakin bunun üçün, konsorsiuma daxil olan bütün şirkətlərin razılığı lazım idi. Amma razılıq verilmədi. Onda Azərbaycan tərəfi İrana başqa bir layihədə «Şahdəniz» yatağında iştirak etməyi təklif etdi və bu təklif qəbul olunub həyata keçirildi.

Geosiyasi planda İran İslam Respublikası Azərbaycan dövlətinin təhlükəsizliyinə təsir etmək üçün geniş strateji, iqtisadi, ideoloji imkanları olan ölkələrdən biridir. Lakin Vaşinqton İranın regional layihələrində iştirakını lazım bilməyincə, Azərbaycanın hakim dairələri Tehranı daha çox maraqlandıran enerji yataqlarının istismarı və nəqli layihələrinə yaxın buraxmaq iqtidarında olmayacaq (6,1617). Öz növbəsində İranın hərbi və ruhani dairələri rəsmi Bakını ABŞ-la yaxınlaşmaqda günahlandırmaqdan əl çəkməyincə, Azərbaycanla münasibətləri inkişaf etdirmək çətin olacaqdır.

Bakıda hesab edirdilər ki, İranla yaxınlaşma dövlətimizin kontinental mövqeyinin Azərbaycandan həm Şərqdə (Orta Asiya), həm Qərbdə (Türkiyə, Gürcüstan və Ermənistan), həm də Şimalda (Rusiya) güclənməsinə kömək edə bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, İran rəhbərliyi İran-Azərbaycan münasibətlərinin möhkəm və səmərəli zəmini kimi iqtisadi, siyasi və mədəni amillərlə yanaşı, ideoloji-dini amilləri də diqqət mərkəzində saxlayır. Rəsmi Bakı isə, öz növbəsində cənub qonşusu ilə elə əlaqələr yaratmağa daha çox maraqlıdır ki, bunlar onun cənub sərhədlərinin təhlükəsizliyinə, ixracat məhsullarının dünya bazarına maneəsiz çıxmasına, beynəlxalq səviyyədə Tehranın siyasi-diplomatik dəstəklənməsinə təminat versin.

1997-ci ilin dekabrın 8-11-də prezident H.Əliyevin Tehrandakı keçirilən İƏT-nin 8-ci Zirvə Görüşündə iştirakı zamanı İranın Prezidenti S.M. Hatəmi, ali Rəhbər A.Xamənəyi, Məsləhət Şurasının Sədri H.Rəfsancani və digər yüksək səviyyəli dövlət xadimlərilə keçirdiyi görüşlər nəticəsində ikitərəfli münasibətlər keyfiyyətə yeni mərhələyə

Tarix və onun problemləri, №4 2009

qaldırılmış, ölkələrimiz arasındakı münasibətlərin gələcək inkişafı üçün geniş imkanlar açılmışdır.

2001-ci il iyun ayının 29-da Bakıda İİR-nin 9-cu ixtisaslaşdırılmış sərgisi açılmışdır. İsfahan vilayəti və İİR ixracatı genişləndirmə mərkəzinin tərəfdaşlığı ilə keçirilən sərgidə 43 şirkət təmsil olunmuşdu.

2001-ci il noyabr ayının 15-də BMT Baş Assambleyasının 56-cı sessiyasında AR Xarici İşlər Naziri V.Quliyev İİR Xarici İşlər Naziri K.Xərrazi ilə görüşərək, beynəlxalq, regional, ikitərəfli əlaqələr və Xəzər məsələsini müzakirə etmişlər.

Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası xalqları arasında tarixi, mədəni, dini bağlılıqlar iki ölkə arasındakı əlaqələrin əsasını təşkil edir.

Xüsusi qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyevin 2002-ci ildə İrana rəsmi səfəri iki ölkə arasındakı münasibətlərimizin müxtəlif sahələrini əhatə edən 20 sənəd imzalanmışdır.

Prezident Heydər Əliyev və prezident Seyid Məhəmməd Xatəmi rəsmi səfərin başlıca sənədini-«Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin prinsipləri haqqında» müqaviləni imzalamışdır.

Sonra «Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə İran İslam Respublikası hökuməti arasında «Gömrük məsələlərində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında saziş», «Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə İran İslam Respublikası hökuməti arasında beynəlxalq avtomobil daşımaları haqqında saziş», «Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə İran İslam Respublikası hökuməti arasında bitkilərin karantin xidmət sahəsində əməkdaşlıq haqqında saziş», «Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə İran İslam Respublikasının Elm, Tədqiqatlar və Texnologiya Nazirliyi arasında təhsil və tədqiqat sahəsində əməkdaşlıq haqqında memorandum», «Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə İran İslam Respublikası hökuməti arasında baytarlıq sahəsində əməkdaşlıq haqqında anlaşma memorandumu», «Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə İran İslam Respublikasının Mədəniyyət və İslami İrşad Nazirliyi arasında mədəni əməkdaşlıq haqqında memorandum», «Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə İran İslam Respublikası hökuməti arasında hava nəqliyyatı haqqında saziş», «Azərbaycan Respublikası Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi ilə İran Standartlar və Sənaye Tədqiqatları İnstitutu arasında standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma və metrologiya sahəsində əməkdaşlığa dair memorandum», «Azərbaycan Respublikasının Gənclər, İdman və turizm Nazirliyi ilə İran İslam Respublikasının Bədən Tərbiyəsi Təşkilatı arasında idman sahəsində əməkdaşlıq haqqında saziş» imzalanmışdır (7, 114-115).

Səfər zamanı münasibətlərimizin müxtəlif sahələrini əhatə edən 10 sənəd imzalanmışdır. Səfər münasibətlərimizin daha da inkişaf etdirilməsi baxımından əhəmiyyətli olmuşdur. Buna cavab olaraq İran Prezidenti M.Hatəminin 2004-cü ildə Azərbaycana və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2005-ci ildə İrana və İran Prezidenti M.Əhmədinejdatın 2007-ci ildə Azərbaycana etdikləri rəsmi səfərlər də bu əlaqələrin keyfiyyətə yüksək səviyyəyə yüksəlməsinə xidmət etmişdir. İki ölkə arasında əsaslı hüquq-müqavilə bazası yaradılmış və müxtəlif sahələri əhatə edən 80-dən çox sənəd imzalanmışdır.

İran İslam Respublikası Avropa-Qafqaz-Asiya (Böyük tarixi ipək yolunun bərpası) nəqliyyat dəhlizinə və Azərbaycan Respublikasının Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizinə qoşulmasını dəstəkləyir.

Xəzər dənizinin hüquqi statusu üzrə Konvensiya layihəsinin hazırlanması ilə əlaqədar Xarici İşlər Nazirlərinin müavinləri səviyyəsində xüsusi işçi qrupu fəaliyyət göstərir. Mütəmadi olaraq qarşılıqlı səfərlər həyata keçirilir.

Tarix və onun problemləri, №4 2009

İki ölkə arasında ticarət dövriyyəsinin artırılması məqsədilə kompleks tədbirlər həyata keçirilir. 2007-ci il AR-İİR ticarət dövriyyəsi 539 mln.966 min ABŞ dolları, o cümlədən Azərbaycandan İrana ixrac 434 mln.731 min ABŞ dolları, İrandan Azərbaycana idxal-103 mln 235 min ABŞ dolları (müsbət saldo-329 mln.498 min) məbləğində olmuşdur. İki ölkə arasında sərhədyanı ticarət inkişaf edir. İran Prezidenti M.Hatəminin 5-7 avqust 2004-cü il tarixində Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı Azərbaycan Respublikası Hökuməti arasında sərhədyanı ticarət sahəsində Memorandum imzalanmışdır.

Hər iki ölkədə işgüzar dairələr, arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsi, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə həsr olunan sərgi və təqdimat mərasimlərində iş adamlarının iştirak üçün münasib şəraitin yaradılması məqsədilə iqtisadi layihələr və proqramlar həyata keçirilir. Azərbaycanın İranla müxtəlif sahələrdə, o cümlədən maşınqayırma və neft maşınqayırması, kimya, yüngül sənaye, kənd təsərrüfatı, turizm və digər sahələrdə əməkdaşlıq inkişaf etdirilir. 2004-cü il oktyabrın 20-də Təbriz şəhərində Azərbaycanın Baş Konsulluğunun fəaliyyətə başlaması ikitərəfli əlaqələrin inkişafına mühüm töhfədir.

İki dövlət arasında qarşılıqlı münasibətlərin nizama salınmasında ölkələrin prezidentlərinin, digər rəsmi və işgüzar dairələrin nümayəndələrinin görüşləri intensiv xarakter almışdır. Təkcə bu faktı demək kifayətdir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev 2007-2008-ci illərdə 2 dəfə İran İslam Respublikasına səfər etmiş, bundan əlavə o Bakıda Prezident sarayında İranın rəsmi və işgüzar dairələrinin nümayəndələrini qəbul etmişdir. Məsələn; 2007-ci il 1 fevralda İİR-in Radio və Televiziya təşkilatının sədri İzzətullah Zərqamin, fevralın 9-da İİR Prezidentinin Xəzər məsələləri üzrə nümayəndəsi, xarici işlər nazirinin müavini Mehdi Səfərinin, 3 aprelə İİR-in ölkəmizə yeni təyin olunmuş fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Nasir həmid larenini 25 mayda İİR-in Ekologiya Komitəsinin sədri, İran Prezidentinin Ekologiya məsələləri üzrə müavini, xanım doktor Vaez Cavadini 23 noyabrda İİR parlamenti İslam Şurası Məsələsinin sədri Qulaməli Həddad Adilin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini, 2008-ci il 24 yanvarda İsveçrədə-Davos beynəlxalq İqtisadi Forumda iştirak edərkən onun üçün ayrılmış iqamətgahda İİR xarici işlər naziri Mənuçehr Möhtəkinin, mayın 5-də İİR-in Nizam-İntizam Qüvvələri Sərhəd Polisinin rəisi general-mayor Qasım Rezayini, 5 iyunda İİR-in xarici işlər nazirinin müavini Əlirza Şeyx Əttarin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini, 17 iyunda İİR energetika naziri Seyid Pərviz Fəttahın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini, 20 iyunda İİR-in Parlament sədrinin müavini Məhəmməd Əbuturabının başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini sentyabrın 13-də İİR-in xarici işlər naziri Mənuçehr Möhtəkinin (8, 407) qəbul etmişdir.

Azərbaycan Respublikası ilə İran islam Respublikası arasındakı münasibətlərin daha səmərəli inkişafı və hər iki tərəf üçün faydalı nəticələrin əldə edilməsi üçün geniş potensial imkanlar mövcuddur və Azərbaycan tərəfi həmin imkanlardan istifadə edilməsi üçün böyük səylər göstərir.

#### ƏDƏBİYYAT

- 1.Heydər Əliyev və Şərq.Bakı, «Ozan» nəşriyyatı. 2002, 451 səhifə.
- 2.Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası. «Dövlət idarəçiliyində varislik, novatorluq və dinamizm» II-kitab.Azərbaycan nəşriyyatı.Bakı, 2008.
- 3.Heydər Əliyev Azərbaycanı dünyaya tanıdır.B., 1994, 139 səhifə.
- 4.Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri üzrə sənədlər toplusu. «Azərbaycan diplomatiyası» jurnalı, xüsusi buraxılış, B.1993
- 5.Qətiyyətin təntənəsi. Sənədlər toplusu.B., 1995, 189 səhifə
- 6.Qasimov M.S.Azərbaycanın xarici siyasəti. (Konsepsiya məsələləri).B., 1997

Tarix və onun problemləri, №4 2009

7.Qasimov M.C., Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sistemində (1991-1995-ci illər).B., 1996

8.Гусейнов Р.Азербайджан-Турция -Израил к вопросы стратегического партнйорства. Б.2007

**ЯКУБ ВЕЛИЕВ**

*дос.каф.М.О.*

### **АЗЕРБАЙДЖАНСКО-ИРАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ**

В статье повествуется о возникновении и развитии отношений между приобретением после распада СССР независимость Азербайджанской Республики и Исламской Республикой Иран.

Отмечается, что возникновение и развитие в нормальном росле Азербайджанско-Иранских отношений связано с деятельностью общенационального лидера Гейдара Алиева и нашего нынешнего Президента- Ильхама Алиева. Оба государства- Азербайджан и Иран считают приоритетным направлением своей внешней политики развитие по нарастающей двухсторонних отношений. В статье подробно комментируется официальные взаимные визиты руководителей Азербайджана и Ирана, принятые многочисленные официальные документы, усилия, направленные на их реализацию, а также достигнутые результаты.

**YAQUB VELIYEV**

### **AZERBAIJAN-IRAN RELATIONSHIP IN MODERN AGE**

The article is about the developing and beginning relationship between Iran Islamic Republic which became independent after SSR's disintegration. It is noticed that, creation and development of the relationship between Azerbaijan and Iran is due to great leader Heydar Aliyev and our president Ilham Aliyev. Both countries Iran and Azerbaijan consider development of relationship in rising line the priority sphere of their foreign politics. There are largely analyzed the subjects like mutual official visits, many official document, their realization and gained results in the article.

*Rəyçilər: t.e.d.L.Həsənova, t.e.d.İ.Məmmədov.*

*BDU Beynəlxalq münasibətlər kafedrasının 15 sentyabr 2009-cu il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №02).*